

Harasztok Csanád- és Csongrád vármegyéből.¹⁾

Filices in comit. Csanád et Csongrád detectae.

Tab. XIII. et XIV.

Auctore: I. GYÖRFFY (Szeged.)

Csanád és Csongrád vármegye területének flóráját igen behatóan tanulmányozták, elsősorban és főleg a Virágosakat. Jóemlékű HALÁSZ ÁRPÁD Makó környékét, a Tudomány nagy veszteségére korán elhunyt LÁNYI BÉLA pedig Csongrád megye flóráját tette ismeretessé. THAISZ LAJOS miniszteri tanácsos, nyug. kísérletügyi főigazgató csanádi kutatásai csak kis eredményét közölte, Csanád megyét rendszeresen felkutató tanulmányozásának eredményei még most is közöletlenül pihennek nagy sajnálatunkra.

E megyéket bejáró fenti botanikusaink mindössze csak egy harasztot említenek: *Pteridium aquilinum* (Szegedről közli LÁNYI; magam nem akadtam rá).

Alábbiakban megyéink flórája ismeretét 4 páfrány fajjal gyarapítom.

I.

Phyllitis scolopendrium (L.) Newm.

BERNÁTSKY Jenő a gimnyelvű fű-ről úgy emlékezik²⁾ meg, mint amely csupándad csak a Nagy Alföld szélén terem. BERNÁTSKY közli Deliblat-ról,³⁾ ahol JÁVORKA S. is gyűjtötte.

¹⁾ Szerzőnek a szegedi Egyetem Barátai Egyesülete természettudományi szakosztálya 1928 nov. 15-i ülésén tartott előadásának egyik része.

²⁾ Dr. BERNÁTSKY Jenő: A deliblati homok harasztjai és előfordulásuk magyarázata. *Annales musei nat. Hung.* II. 1904 : 310.

³⁾ BERNÁTSKY I. c.: 304 et in ASCHERSON Festschr. 1904 : 76.

Magam valék, aki a 240. növénytani szakosztályi ülésen⁴ felemlítettem, hogy mély, itató, vagy csordakútakban gímnyelvű fű a Nagy Alföld területén is nő.⁵ Amikor JÁVORKA S. Növényhatározója I. füzeté megjelent,⁶ azon szavaira („Álföld csak átmenetileg...“)⁷ írtam neki, hogy több, mint 20 éve ismerem Makóról. Ugyan feltűnő, de mégis természetes feltételeket nyújtó környezetben (kútak) figyeltem meg, amelyekre később olyan akarta felhívni⁸ az általános figyelmet, aki szakosztályi előadásom ott volt,⁹ de egyebekben kis fiúcska vala még akkor, amikor én már publicálásra THAISZ Lajos min. tanácsos úrnak „Csanád megye flórája“ c. munkája részére felajánlva átengedtem két más páfránnyal együtt adatomat s amelyeket a Magyar Nemzeti Múzeum Növénytára gyűjteményében deponáltam volt.

Bár THAISZ Lajos úr akkoron Kassáról (1909. I. 8.) írott megítisztelő sorai szerint: „Hálásan köszönöm a küldött szép és igen érdekes növényeket. A harasztokra vonatkozó adatai Tanár Úrnak meglepők. Ezek annyira értékes adatok, hogy Tanár Úrnak ezt publikálni kell s én a megírandó munkámban arra hivatkoznék“.

A gímnyelvű fű¹⁰ makói előfordulását¹¹ magam csak nagy

⁴ V. ö. *Botanikai Közlemények* XIX. 1920—1921, 125. old.

⁵ Gyűjtöttem Makón 1908. V. 6. (V. ö. GyÖRFFY: Adatok Budapest környékének mohafiórájához. I. *Magyar Botanikai Lapok* XIX. 1920 : 28.)

⁶ Dr. JÁVORKA Sándor Magyar Flóra, Bpest, 1924 május.

⁷ Dr. JÁVORKA Magyar Flóra 11. old.

⁸ L. Kútak, mint az erdei sziklák növényeinek menedékhelyei a síkságon cikket in *Természettud. Közöny* LVII. kötet, 5. szám, 819. füzet. 1925. máj., 205. o.

⁹ L. Szakosztályi ügyek, 240. ülés jzkönyvét in *Botan. Közl.* XIX. 1920—21. kötet. Budapest 1921, 125. old.

¹⁰ A *Scolopendrium vulgare* = *Phyllitis scolopendrium* (Hirschzunge) bár: „Nach der Form hat der Farn folgende Lokalbenennungen erhalten: Hirschzungen (Niederösterreich, Kärnten); Hirschzunge (Hirschzunge, Schweiz); Ochsäzungä, Rinderzungä, Hasezungä (Schweiz, Waldstätten)“. (V. ö. Dr. G. HEGI Illust. Flora von Mittel-Europa, Band I.: 34) — mégsem gondolom, sőt egyenesen kételkedem, hogy akkora levéllemez-reduktiója állott volna be valahol, miszerint következetesen a „gém“ (*Ardea*) nyelvvel való hasonlatosság alapján „gémnyelv“-nek (v. ö. *Term. tud. Közöny.* LVII. K. 5. szám, 819. füzet. 1925. máj., 205. old.) szólíthatnánk,

¹¹ Jóemlékű HALÁSZ Árpád művében („Makó város és környéke: ed-

későre tettem közzé (v. ö. 5. jegyzet), de még mindig elég korán ahhoz, hogy „A Nagy-Magyar-Alföld harasztjai” sorában¹² helyet foglalhatott volna. TAMÁSSY főorvos úr figyelmét elkerülte adatom, bizonyára azon okon megfordulól, hogy mohás tartalmú cikkben nem igen keres az ember egyéb adatot.

Azóta rábukkant JABLONOWSKI József kísérletügyi főigazgató úr is Túrkeve és Pusztacseg (Jász Nagy Kun Szolnok vmegye) közt szintén gémeskútban, 1926 VI. 25-én.¹³

A makói „Játéktér” csordakútját első gyűjtésem után 19 év multán 1927 okt. 30.-án ismét felkerestem.

A körülkerített csordakút deszkákkal lefedett, úgy, hogy csupán 45×60 cm.-es szabad nyíláson ömlik be a fény a téglával kirákkott kút belsejébe; a kút ürege átmérője 140 cm. Az üreg felé keresztbe tett gerendába fogództam egyik kézzel, míg behajolva másik kezemmel napraforgó szárral gyűjtöttem és fogták bokámat, hogy bele ne essek.

A *Phyllitis scolopendrium* (c. 60—65 tö) a kútnak Észak-kelet felé eső tégláin telepedett meg 118 cm. magasságú zónában, a kávétól lefelé számítva 128 cm. mélyen kezdődnek s tart le begyökeresedésük 246 cm. mélységig.

Igen szépen fejlett, normális (11 cm. hosszú) leveles tövek is akadtak. (Tab. XIII. felső kép); több tőnek crispatus levele fejlődött (tab. XIII. alsó kép). Akadt egyed, amelyen egyik-másik levél Cyclamen-re emlékeztet¹⁴ (tab. XIV. alsó kép), sőt amelyiknek karalyosan osztott (tab. XIV. felső kép) levele volt.

A nap legnagyobb részében e beágyalt helyen növe me-sophyton növényeink vígan áttelelnek. 1928 márc. 11.-én felkerestem újból s a télire egészen befedett kútat kibontottam. Két helyen, télen, a deszka beszakadt, a rászórt föld aláhullott s e két

dig ismert edényes növényeinek jegyzéke”. — Kiny. a makói államilag segélyezett községi polgári leányiskola 1888/89. évi Értesítőjéből, Makó 1889 : 1—32) nem említi, sem annak pótlékában. (Ujabb gyűjtés és helyreigazítás. 1897.)

¹² L. Dr. TAMÁSSY Géza in *Pótfüz. a Term. tud. Közlönyhöz* Bpest. 1926. jul.—dec., 58. kötethez, 3—4. szám, 163—164. füzet, 112. old.

¹³ L. DEGEN in *Magyar Botanikai Lapok* XXIV. 1925 : 107.

¹⁴ Ilyen kerekded levélű fiatal példányok képét közli MORTON is. (L. Höhlen Pilanzen von Dr. Friedrich MORTON und Dr. Helmut GAMS, Wien 1925 in *Speläologische Monographien* Band V., p. 38 Fig. 5.)

résen (54×9 cm., 55×13 cm.) át egyenes napfényt is kaptak (d. e. 10 órakor).

Makón volt még egy másik csordakút (Fehérház felé), amelyben gimnyelvű füvet láttam még 1906—7 táján, de újabban e kútat cementlappal befedték s a melléje fúrt ártézi kút vízfeleslegét belevezették, amely szájaig megtölti.

Jobban elhatalmasodni a makai kútban azért nem tud e növény, mert a makai diákok növénygyűjteményének állandó tagja a *Phyllitis scolopendrium*, miként 1926-ban az V. cserkész-kerületi kiállításon erről meggyőződtem.

II.

Asplenium trichomanes L.

Comit. Csanád : Makó, „Csordakut“ 1927. X. 30.

A mellékeltlen közölt ábra fényképpapírosra égetett árnyképe (tehát a leghívebb mása) növényünknek, amely a vonatkozó szakirodalom¹⁵ alapján a var. *lobato-crenatum* Lam. et DC.-nak felel meg. A kevés fényélvezetben, állandóan hideg és nyirkos aljzaton (a kút tégláján), a biztosított vízpárás levegőben jól érzi magát az itt nagy számban található gimnyelvű füvek (*Phyllitis scolopendrium*) közt.

¹⁵ Speläologische Monographien. Herausgegeben vom Speläologischen Institut der Bundeshöhlenkommission. Redigiert von Univ.-Prof. Dr. Georg KYRLE Band V. Höhlenpflanzen von Dr. Friedrich MORTON (Wien) und Dr. Helmut GAMS (Wasserburg am Bodensee) Wien 1925. p. 28. Fig. 2.

A kút mélyében (a kávétól számítva 1 méternyi mélyen a kút ÉK oldalán) megfelelő környezetben él, úgy, hogy különböző barlangokban felt és tanulmányozott alakoknak teljesen megfelelők a makai növények is.¹⁰

Én már 1908-ban gyűjtöttem ott (v. ö. Phyllitis scolopendriumnál elmondottakkal). Az érzékeny fényképpapírosra beégetett növény eredetijét nagy ügyeskedéssel Dr. PÁKH E. és Dr. KOL. E. assistenseim segítségével szedtiük ki 1927. X. 30-án.

JÁVORKA szerint (Fl. Hung. 1925 : 12): „Alföldön szórva-nyosan“.

Asplenium trichomanes említett termőhelyei: Debrecen vidéke és Hajdu vármegye. (V. ö. Dr. TAMÁSSY Géza: Hajdu-vármegye és Debrecen sz. kir. város növényzete, Debrecen 1927 : 14.) Deliblat (I. BERNÁTSKY J. in Annal. mus. nat. Hung. II. 1904 : 304) Alföld szélén lévő hegyekről is említi M. B. L. I. 1902 : 358). Kecskemét, Nyíregyháza (HOLLÓS apud BERNÁTSKY in Ascherson's Festschr. Berlin 1904 : 76) és HOLLÓS in M. B. L. VIII. 1909 : 217. Makó (GYÖRFFY in M. B. L. XIX. 1920 : 28.)

III.

Nephrodium filix mas (L) Rich.

Comit. Csongrád: Puszta Sövényháza, prope Bezurszék 1928 jun. 5.

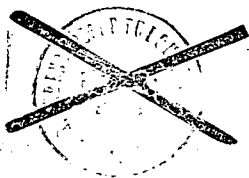
Nephrodium filix mas (L) Rich.-ről már Dr. TAMÁSSY Géza mondja „A Nagy-Magyar Alföld harasztjai“ összeállításában (in *Pótfüzetek* a Term. Tud. Közlöny 58. kötethez 3—4. szám, 163—164. füz. 1926 : 112): „A leggyakoribb és legrégebben ismert alföldi haraszt. CSAPÓ is említi“ (t. i. CSAPÓ Uj füves és virágos kert 1775. 216. lap).

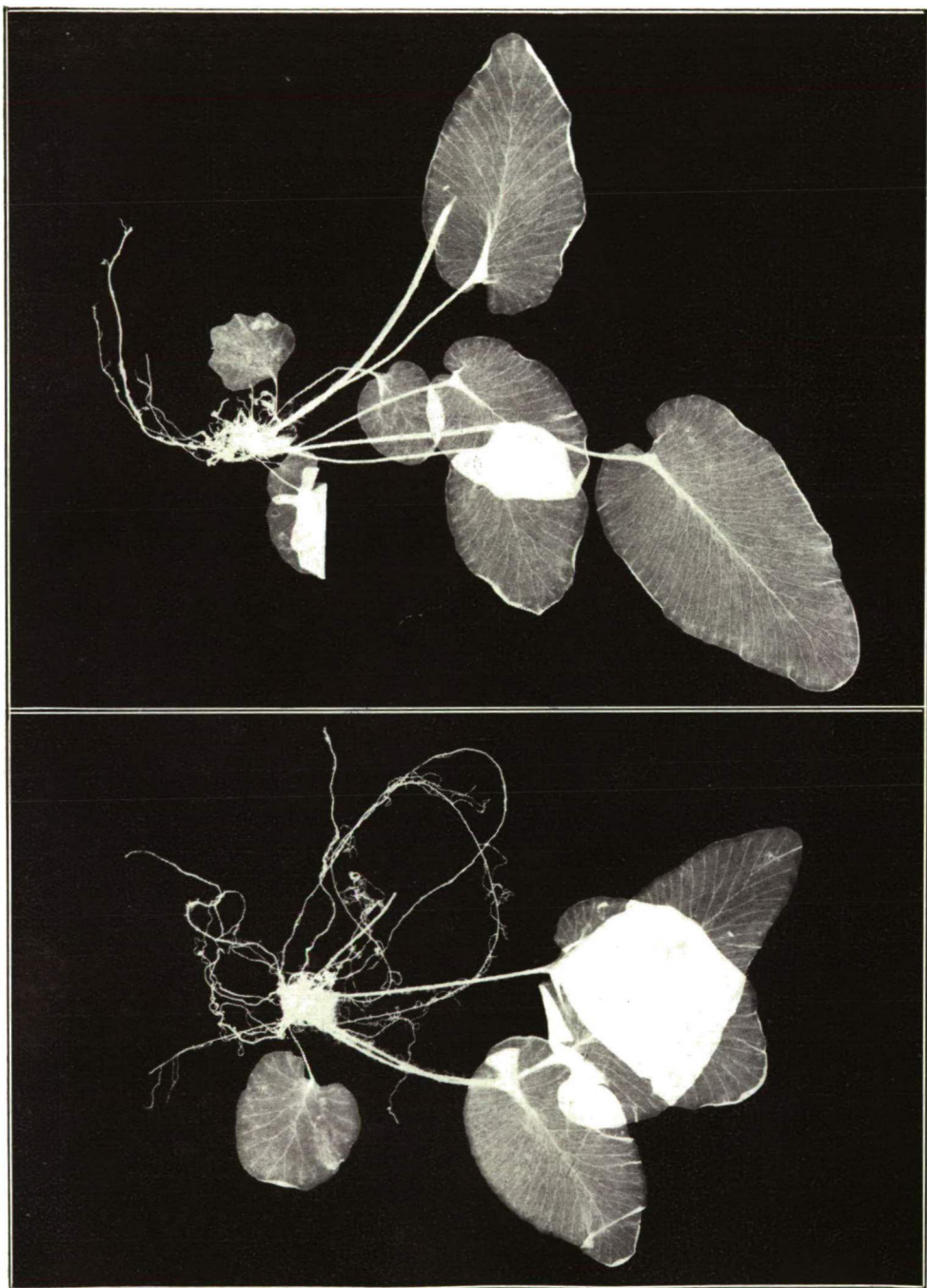
Csongrád megyére azonban új adat.

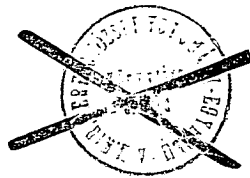
Alföldi eddigi lelőhelyei: Kecskemét (HOLLÓS in M. B. L. 1909 : 217); Nagykőrös: Nagyerdő (HOLLÓS in Kecskemét multja és jelene, Kecskemét 1896 : 67); Nyirbátor (HOLLÓS apud BERNÁTSKY in Ascherson's Festschr. Berlin 1904 : 76); Nyírség: Terem (BOROS in M. B. L. XXIII. 1924 : 89); Aradi vár sáncain, Csála erdő (SIMONKAI Arad megye flórája 1893 : 343).

¹⁰ Dr. Ch. LUERSEN Die Farnpflanzen, Leipzig 1889 (Rabh's Krypt. Fl. II. Aufl. III. Band) : 189.

IV.

Asplenium ruta muraria L.

Csongrád vmegye: Szeri Pusztá, Árpád-millénáris emlék északi oldalán a talapzaton és az oroslánok alatt levő ormón 1928. V.

A milléniumkor épített eme monumentumnak északi oldalán a téglák közé behúzódva, a malteren elég sok tűzgyökeret, sorsokkal dúsan megrakva.

Asplenium ruta murariát tudtommal magam közöltem csak az aradi vár sáncaiból,¹⁷ (ahol még diákkoromban gyűjtöttem) szintén téglák közé behúzódva.

JÁVORKA Fl. Hung. szerint (p. 13) Alföldön kivételesen.

*

Ezeknek a felsorolt páfrányoknak az Alföld bensejében és a déli részekén való előfordulása mindenesetre érdeklődésre tarthat számot azért, mert a felsorolt fajokat „hegyi” elemekként szokás tekinteni.

Hálával említem még: irodalmi adatokat Dr. JÁVORKA Sándor barátomnak is köszönök.

¹⁷ M. B. L. V. 1906 : 303 et in M. B. L. VIII, 1909 : 28 in nota,